

УДК 37.018(495)

© Фазан В. В., 2017 р.

<https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1115991>

В. В. Фазан

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ В ГРЕЦІЇ

У статті простежено становлення та розвиток філологічної освіти та науки у Греції від доби античності до XVII століття. З'ясовано, що в класичну епоху давньогрецькі філософи активно цікавились проблемами мовного феномену, присвячували питанням мови цілі трактати, навчання в школах велось давньогрецькою мовою, яка була рідною для учнів. Установлено, що головним досягненням елліністичної епохи стало зародження нової окремої науки граматики і поява першої граматики давньогрецької мови Діонісія Фракійського. Протягом елліністичної та візантійської епохи в навчальному процесі використовувалась знову таки давньогрецька мова, проте незначна кількість учнів послуговувались нею як рідною. З'ясовано, що навіть під час турецького поневолення, яке тривало майже чотири століття, греки постійно піклувались про збереження рідної мови, подальший розвиток філологічної освіти і науки.

Ключові слова: *філологія, філологічна освіта, наука, граматика, давньогрецька мова, класична, елліністична, візантійська епоха.*

Фазан В. В. Становление и развитие филологического образования и науки в Греции. *В статье прослеживается становление и развитие филологического образования и науки в Греции от эпохи античности до XVII века. Установлено, что в классическую эпоху древнегреческие философы активно интересовались проблемами языкового феномена, посвящали вопросам языка целые трактаты, обучение в школах велось на древнегреческом языке, который был родным для учащихся. Установлено, что главным достижением эллинистической эпохи стало зарождение новой самостоятельной науки грамматики и появление первой грамматики древнегреческого языка Дионисия Фракийского. На протяжении эллинистической и византийской эпохи в учебном процессе использовался снова-таки древнегреческий язык, однако незначительное количество учеников пользовались им как родным. Выяснено, что даже во время турецкого ига, которое длилось почти четыре века, греки постоянно заботились о сохранении родного языка, о дальнейшем развитии филологического образования и науки.*

Ключевые слова: *филология, филологическое образование, наука, грамматика, древнегреческий язык, классическая, эллинистическая, византийская эпоха.*

Fazan V. V. Becoming and development of philological education and science in Greece. *In the article is traced the becoming and development of philological education and science in Greece from time of antiquity to XVII century. It is found out, that in a classic epoch the ancient Greek philosophers were actively interested in the problems of the language phenomenon, dedicated whole treatises to the questions of language, studies in schools were conducted by the ancient Greek language that was native for students. It is well-proven, that the origin of new separate science – grammar, and appearance of the first printed grammar of the ancient Greek language of Dionysius the Thracian (in 100 B.C.) became the main achievement of Hellenism epoch. During a Hellenism and Byzantium epoch the ancient Greek language was used in an educational process, however not all students used it as native. It is found out, that even during Turkish enslavement, which lasted almost four centuries, Greeks fervently cared of maintenance of the mother tongue, further development of philological education and science.*

The key words: *philology, philological education, science, grammar, ancient Greek language, classic, Hellenism, Byzantium epoch.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні перед новою українською державою постає багато завдань у галузі політики, освіти та культури. Розвиток технологій диктує нові умови організації і забезпечення освіти, у яких особливу роль відведено гуманітарним наукам. Інтеграція українського суспільства з європейською спільнотою ставить нові питання для вирішення, особливо важливі для розбудови вітчизняної науки відповідно до європейських стандартів.

Оскільки вітчизняна філологічна наука у свій час знаходилася під значним впливом європейської, питання вивчення історії становлення та розвитку філологічних дисциплін у країнах Європи набуває особливого значення.

У цьому плані на особливу увагу заслуговує така країна, як Греція, бо внесок останньої у становлення та розвиток філологічної освіти і науки важко переоцінити.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор. Вітчизняними

науковцями на сьогодні досліджено проблеми організації дошкільної, середньої та вищої освіти в Греції (О. Матвієнко, Н. Кисельова, Ю. Короткова), розвиток системи вищої освіти країни в умовах її приєднання до Болонського процесу (Н. Постригач), професійну підготовку вчителя початкових класів у сучасній Греції (Ю. Короткова), питання післядипломної педагогічної освіти в країні (О. Проценко), особливості підготовки вчителів-філологів у Греції (І. Соколова).

Виділення раніше не вирішених частин проблеми, котрим присвячується означена стаття. Утім вивчення вітчизняних науково-педагогічних праць, присвячених системам освіти в зарубіжних країнах, показало відсутність дослідження, яке б висвітлювало проблему становлення та розвитку філологічної освіти та науки у Греції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на вищесказане, метою статті є з'ясування особливостей становлення й розвитку філологічної освіти та науки у Греції від доби античності до XVII століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що у *класичну епоху* давньогрецька мова надзвичайно плекалась й активно розвивалась в художній літературі й науці. У закладах освіти рідна мова вивчалась через читання та обговорення творів видатних філософів та літераторів, у процесі живого спілкування та вправлення в красномовстві. Давньогрецькі філософи також цікавились проблемами мовного феномену, присвячували питанням мови цілі трактати.

Установлено, що уявлення про викладання мови суттєво змінилось в *елліністичну епоху* (олександрійський період). Загальні культурні, соціальні та духовні чинники, що склались на той час, сприяли тому, що навчання мови стало ототожнюватись із вивченням граматики давньогрецької мови, зокрема її аттичного діалекту. Зазначимо, що в класичну епоху (500-350 до н. е., «золотий вік») сформувалося чотири групи діалектів грецької мови: іонійсько-атенська

(діалекти: східноіонійський, діалект іонійських островів, західноіонійський, атенський/аттичний (Аттика – південно-східна область Середньої Греції, з'єднувальна ланка між Балканським півостровом та Архіпелагом, площею приблизно 2200 км².)); еольська (діалекти: еольський; лесбійський; тесальський; беотійський); аркадійсько-кіпрська (діалекти: аркадійський; памфілійський; кіпрський); західна (діалекти: фокійський; локрійський; етольський; елейський; дорійський). Найважливішу роль у розвитку грецької культури відіграв атенський/аттичний діалект (V – IV до н.е.), який називають також класичною грецькою мовою. Це була мова найвидатніших творців того періоду: Софокла, Платона, Арістотеля і багатьох інших [1].

Головною причиною того, що навчання мови стало ототожнюватись із вивченням граматики давньогрецької мови, стали мовні зміни, які відбулись саме в цей історичний період. Взагалі, мова елліністичної (олександрійської) епохи, відома під назвою олександрійське койне (койне – від грец. κοινή διάλεκτος – спільна (загальна) мова)), вже досить відрізнялась від мови класичної епохи, що надто ускладнювало вивчення давньогрецьких текстів. Ще однією вагомою причиною необхідності вивчення граматики давньогрецької мови стало поширення думки про те, що культурний занепад олександрійської епохи пов'язували насамперед із занепадом мови. Тому постала необхідність детального опису аттичного діалекту, що мало на меті:

- 1) допомогу в читанні, розумінні та інтерпретації творів давньогрецьких мислителів та літераторів;
- 2) сприяння в розповсюдженні правил граматики давньогрецької мови, які б мали бути прийнятими всіма громадянами і тим самим мала б відродитись давня мова, покращитись культурний рівень держави й збільшитись кількість, а головне якість, літературних творів [4, с. 51-52].

Таке наполегливе намагання вирішити мовну проблему призвело до таких наслідків:

1) до появи певних упереджень стосовно предмету, методу та мети мовознавчої науки, а саме:

- мовною формою, гідною вивчення, вважалась лише писемна мова;

- аттичний діалект, яким були написані класичні твори, вважався найбільш «правильним» та найбільш «чистим» за будь-який інший мовний діалект. Таким чином він став мовним зразком для тим, хто бажав писати «правильною» мовою. Будь-яке відхилення від аттичної норми вважалось помилкою і виправлялось. Звідси головним завданням граматистів було збереження чистоти цієї мови та її захист від «мови» безграмотних;

- будь-яка мовна зміна вважалась шкідливою для мови [5, с. 56].

2) до появи нової окремої науки – граматики, яка мала на меті детальний опис мови. Першою спробою опису давньогрецької мови стала граматика Діонісія Фракійського (100 р. до н.е.), яка включала головні елементи фонетики і морфології давньогрецької мови. Важливим досягненням цієї граматики вважалось те, що вперше були виділені вісім частин мови, до яких були віднесені всі слова за морфологічними ознаками.

Граматика Діонісія Фракійського стала взірцем для філологів багатьох наступних поколінь. Традиції олександрійських граматик продовжили й римляни. Так, відома граматика латинської мови Пріскіаруса (300 н.е.) під назвою *Institutiones Grammaticae* була укладена на зразок граматики Діонісія Фракійського. Вона отримала неабияке розповсюдження у всьому західному світі та вважалась зразком для створення інших граматик не лише в епоху Середньовіччя, але й в епоху Відродження та навіть пізніше [4, с. 52-53].

У Греції в елліністичну епоху вже з'явилися школи, які почали називатись граматичними. До них вступали діти у віці 13 років після завершення мусичної школи. Навчання в граматичній школі тривало три роки, і саме тут було започатковано викладання нової дисципліни – граматики, під якою розуміли не лише науку про мову, а й вивчення літератури. Граматика поряд з іншими дисциплінами (риторика, філософія, математика, фізика, логіка,

етика, географія, астрономія) вивчалась також у гімназіях та ефебіях. Останні в елліністичну епоху втратили свій військовий характер і почали перебувати у віданні не військової, а громадянської влади, перетворившись, як відмічає О. Джуринський, у своєрідний вищий навчальний заклад [2, с. 67].

Проте намагання греків відродити давньогрецьку мову призвело не лише до позитивних наслідків – розвитку граматики як науки, але й до зміни у співвідношенні між писемною та усною мовою, що породило в країні проблему диглосії. Так, в усному мовленні греки користувались «загальною (спільною) мовою» – койне, а в писемній мові відбулась свідома консервація її класичної аттичної норми V – VI ст. до н.е.

Після завоювання Римом грецьких полісів, склалася двояка ситуація: військова та економічна міць були на боці римлян, але греки мали беззаперечну культурну перевагу над ними. В результаті римська культура розвивалася під грецьким впливом. У школах спочатку викладались дві мови – грецька і латинська, однак поступово грецька мова зазнавала потужного впливу латини, що стала тоді державною, і наприкінці римського періоду латина майже зовсім витіснила грецьку мову. Реакцією на латинізацію грецьких полісів стало Відродження II ст., яке вплинуло на подальший розвиток грецької мови. Мовною нормою було офіційно оголошено мову аттичної прози V – IV ст. до н.е., вже досить архаїчну на той час. Ця течія дістала назву аттикізм. Його характерними ознаками було неприйняття нової лексики та неklasичних граматичних форм, відродження архаїчних, давно невживаних форм, що ще більше сприяло розбіжності усної та писемної мови.

Такий же процес примусової консервації літературної норми відбувався і у Візантії, історія якої починається з 330 р. після заснування її столиці Константинополя. Специфікою мовної політики Візантії було збереження в писемній мові літературних норм аттичного періоду. З'явилися чіткі правила, орієнтовані на класичний аттичний діалект (далекий від розмовної мови). З VI століття н.е. вищі прошарки населення з презирством ставились до народної

мови, яку називали «*χυδαία*», що в перекладі з грецької означає побутовий, буденний та навіть вульгарний. Усі офіційні документи писались на основі давньої аттичної граматики та синтаксису [1].

Таким чином, якщо в класичну епоху навчання велось давньогрецькою мовою, яка була рідною для учнів, тобто такою, якою вони спілкувались і в повсякденному житті, то в елліністичну та візантійську епохи в навчальному процесі використовувалась знову така давньогрецька мова, проте далеко не всі учні послуговувались нею як рідною. Це звичайно викликало значні труднощі в навчанні та знижувало якість освіти загалом.

Завоювання у 1453 році турками Константинополя поклало край не лише існуванню Візантійської імперії, а й духовному розвитку загарбаних грецьких територій. Як зауважує П. Псора, боротьбу за відродження грецької культури очолила в першу чергу церква, а потім і освічені греки, які мешкали за кордоном і які усвідомлювали, що збереження віри, мови та національної самосвідомості є необхідною умовою для поступового відродження грецької нації.

У цей час про спеціальну дошкільну освіту навіть не йшлося, вихованням дітей займались виключно матері. Навчання грецьких дітей, яким виповнилось шість-сім років, здійснювалось таємно в церквах та монастирях. Перші такі школи навіть так і називались – «таємні школи» (*Κρυφά Σχολεία*) і їхня кількість була досить обмеженою. XVIII століття ознаменувалось суттєвим покращенням ситуації завдяки створенню в Константинополі вищого навчального закладу (факультету) університетського рівня, в якому, окрім теологічних дисциплін, викладались давньогрецька мова, фізика, математика, філософія. Це дало можливість отримання вищої освіти значній частині молоді, яка в свою чергу займалась просвітницькою діяльністю серед поневолених греків. Протягом цього періоду досить повільно, але стабільно збільшувалась кількість початкових шкіл, в яких грецьких дітей вчили грамоти й математики.

Для читання продовжували використовувати церковні тексти, а з кінця XVIII століття з'явилися і перші букварі [6].

Середня освіта в Греції в цей період майже зовсім не розвивалась. Лише з кінця XVIII століття почали з'являтися так звані «Грецькі школи» (Ελληνικά Σχολεία), які вважались середніми навчальними закладами. У цих школах викладалась давньогрецька мова і література, риторика, етика, геометрія, фізика, філософія, теологія.

Варто зауважити, що після падіння Константинополя писемна традиція не мала таких фанатичних прихильників, як у попередні часи, і всі, хто не знав давньої, писали живою розмовною мовою. Ця мова навіть лунала в названих вище навчальних закладах. Більше того, грецький поет, учений Нікос Софьянос не лише сам писав вірші народною мовою, але й у 1554 році переклав твір Плутарха «Про виховання дітей» і уклав граматику народної мови. Отримавши освіту в Римі та перебуваючи під впливом ідей Відродження, Н. Софьянос уважав, що буде легко повернути до життя поневолену націю за допомогою перекладів народною мовою давньогрецьких класиків. Проте ця ідея так і не була реалізована [1]. Варто зауважити, що Н. Софьянос вважається першим, хто усвідомив наявність мовної проблеми в Греції та необхідність розвитку народної мови ще в першій половині XVI століття [3, с. 722].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у класичну, елліністичну та візантійську епохи греки приділяли досить серйозну увагу освіті підростаючого покоління та великого значення в навчанні надавали вивченню рідної мови, її збереженню і розвитку. Саме на елліністичну епоху припадає розквіт філологічної освіти і науки у Греції. Утім навіть під час турецького поневолення, яке тривало майже чотири століття, греки затято піклувались про збереження рідної мови, розвиток філологічної освіти і науки. Подальшого вивчення потребують питання сучасної філологічної освіти та науки в Греції.

ΛΙΤΕΡΑΤΟΥΡΑ:

1. Грецько-мовне питання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://r2u.org.ua/node/55>.
2. Джури́нский А. Н. История педагогики древнего и средневекового мира : учеб. пособие для высшей школы / А. Н. Джури́нский – М. : Совершенство, 1999. – 224 с.
3. Γεώργιος Β. Το γλωσσικό ζήτημα. Ιστορική αναδρομή. Ο ρόλος και το έργο των Δ. Καταρτζή, Αδαμ. Κοραή, Νικ. Σοφιανού, Παν. Σούτσου, Γιαν. Ψυχάρη, Αλεξ. Πάλλη στο θέμα αυτό. Η επίλυση του προβλήματος / Β. Γεώργιος // Ελληνική Γλώσσα και Εκπαίδευση : 6 επιστημονικό συνέδριο ιστορίας εκπαίδευσης με διεθνή συμμετοχή, 30 Σεπτεμβρίου – 2 Οκτωβρίου 2011. – Πάτρα : Πανεπιστήμιο Πατρών, 2011. – Σ. 720–726.
4. Μήτσης Ν. Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος. Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη / Ν. Μήτσης. – Αθήνα : GUTENBERG, 2004. – 270 σ.
5. Μπασλής Γ. Εισαγωγή στη διδασκαλία της γλώσσας: μια σύγχρονη ολιστική και επικοινωνιακή προσέγγιση / Γ. Μπασλής. – Αθήνα : Νεφέλη, 2006. – 288 σ.